

TÜRK ROMANINDA YIKICI VE BÖLÜCÜ FAALİYETLERİN TEMSİLİ: KÜÇÜK AĞA VE PERVANELER ÖRNEĞİ

The Representation of Destructive And Divisive Activities in The Turkish
Novel: The Case of Küçük Ağa And Pervaneler

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Makale Geliş Tarihi: 03.01.2025

Makale Kabul Tarihi: 07.05.2025

Araştırma Makalesi

Künye: Hisarcıklılar, E.-Yılmaz M. (2025).
Türk romanında yıkıcı ve bölücü faaliyetle-
rin temsili: Küçük ağa ve pervaneler örneği,
TÜRKAD, 2(3), s. 141-162.

Emel HİSARCIKLILAR*
Sorumlu Yazar

Merve YILMAZ**
Yazar

* Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat/Türkiye.
emel.hisarciklilar@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9497-509X

** Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat/Türkiye.
yilmaz.merve@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2872-7271.

Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Özet

Bu çalışmada Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* ve Müfide Ferit Tek'in *Pervaneler* adlı romanlarında, Türk toplumunu hedef alan yıkıcı ve bölücü faaliyetler farklı edebî temsiller üzerinden incelenmiştir. Çalışmada *Küçük Ağa* romanı çeteler/eşkıyalar ve gizli cemiyetler ekseninde değerlendirilmiş, Millî Mücadele döneminde Anadolu'da yaşanan toplumsal çözülme ve bölünmelerin kurgu dünyasındaki yeri ortaya konulmuştur. Roman, düzenli ordular arasında geçen bir savaş anlatısından çok, cephe gerisinde farklı aktörlerin dâhil olduğu mücadelenin resmini çizmektedir. Bu nedenle söz konusu aktörlerin kurgusal zemine nasıl işlendiği ele alınmış; böylece romanının sadece tarihsel bir anlatı değil, edebî bir tanık olarak var olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. *Pervaneler* romanında ise yabancı okullar, bu okulların hamisi olan cemiyetler ve cemiyetler adına faaliyetleri yürüten bireyler irdelenmiştir. Söz konusu mefhumlar ekseninde eğitim vasıtasıyla Türk gençlerindeki kültürel kimlik aşınmasına dikkat çekilmiş, millî değerlere aykırı düşüncelerin ve Amerika hayranlığının bu aktörler aracılığıyla genç zihinlere nasıl dayatıldığı analiz edilmiştir. İki eser, kendi bağlamları içerisinde ayrı ayrı ele alınmış, yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin sadece savaş yahut siyasi araçlarla yürütülmediği; eğitim, basın, cemiyetler ve azınlıklar ile de olabileceği ortaya konulmuştur. Çalışmada edebiyat aracılığı ile tarihsel dönemlerin arka planındaki zihinsel ve kültürel kuşatma süreçlerinin okuyucu tarafından anlaşılması hedeflenmiştir. Romanlar, tematik çözümlemeye tabi tutulmuş, karakter çözümlemeleri, mekân kullanımı, olayların kurgulanışı dikkate alınarak çok yönlü bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarık Buğra, Müfide Ferit Tek, terör, roman, bölücülük.

Abstract

This study examines the destructive and divisive activities targeting Turkish society through different literary representations in Tarık Buğra's *Küçük Ağa* and Müfide Ferit Tek's *Pervaneler*. The analysis of *Küçük Ağa* focuses on bandits and secret societies, revealing how the social disintegration and internal divisions experienced in Anatolia during the Turkish War of Independence are reflected in the fictional narrative. Rather than portraying a conventional war between regular armies, the novel depicts the struggle behind the front lines involving various actors. Therefore, the study explores how these actors are fictionalized, emphasizing the novel as a historical narrative and a form of literary testimony. In *Pervaneler*, foreign schools, the societies that support them, and individuals acting on behalf of these societies are analyzed. Within this framework, the study draws attention to the erosion of cultural identity among Turkish youth through education. It critically examines how these agents impose anti-national values and admiration for America on young minds. Each work is evaluated within its context, demonstrating that destructive and divisive activities are not carried out solely through warfare or political means but also through education, the press, civil organizations, and minority communities. Through a literary lens, the study aims to provide insight into the mental and cultural siege processes underlying historical periods. Both novels are subjected to thematic analysis, with a multifaceted approach considering character analysis, spatial representation, and narrative structure.

Keywords: Tarık Buğra, Müfide Ferit Tek, terrorism, novel, separatism.

Giriş: Yıkıcı- Bölücü Faaliyetler ve Türk Romanında Terör Konusu

Türk milletinin modernleşme ve bağımsızlık mücadelesiyle şekillenen yakın tarihi; askerî cepheden eğitime, basından cemiyetlere dek pek çok alanda direnişi bünyesinde barındırmaktadır. Bu tarihlerde yürütülen çeşitli yıkıcı ve bölücü faaliyetler, Türk toplumunun varlığını ve birliğini hedef almıştır. Özellikle yabancı okullar, misyoner ya da millî varlığa düşman cemiyetler, azınlık örgütlenmeleri kimi zaman fikir düzeyinde kimi zaman ise silahlı faaliyetler ile toplumun bütünlüğünü tehdit eder hale gelmiştir. Bu noktada yabancı okulların tarihinin bahsiyle başlayarak konuyu derinleştirmek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti'nde eğitim faaliyetleri başlangıcında daha çok dinî temelli kurumlar/medreseler aracılığıyla yürütülürken zamanla devletin esas ve resmî kurumlarının verdiği eğitim etkin hale gelmiştir. 1535 yılına gelindiğinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransızlara verdiği kapitülasyonlar aracılığıyla Anadolu topraklarında yabancı okulların açılmasına imkân verilmiştir. Esasında "Kapitülasyonlarda eğitime ilişkin bir hükme rastlanmıyordu. Ancak bu belgeler, ticaret, adliye işleri, Hristiyanları korumak gibi bahanelerle batılı devletlere istediklerini genişletme, açık ve gizli amaçlarını gerçekleştirmek imkânı tanımıştır" (Akyüz, 2007). Batılı devletler, kendilerine tanınan bu hakkı

tüm yönleriyle kullanmışlardır. Kılıç'a göre (2020), Osmanlı topraklarında açılan ilk yabancı okulun temelleri, İstanbul'da yaşayan Latin Katoliklerin Papa'ya başvurarak kendi çocuklarına eğitim verecek rahipleri talep etmesiyle atılmıştır. Talebin ardından 8 Kasım 1583 tarihinde rahipler İstanbul'a gelmişler ve Saint Benoit Manastırı'na yerleşmişlerdir. Manastır içinde ya da yakınlarında söz konusu faaliyetlerin yürütüldüğü okul ise 18 Kasım 1583 tarihinde faaliyete geçmiştir. Osmanlı Devleti'nde açılan ilk yabancı okulların mahiyetini misyonerlik faaliyetleri belirlemiştir.

Çünkü misyoner faaliyeti, kendi iddiasının aksine, yalnızca dinsel bir olgu değildir dinsel boyutları aşan ekonomik-sosyal-kültürel boyutları olan bir tür nüfuz etme aracıdır" (Kocabaşoğlu, 2023). Bu nedenle ilk açılan okulun Latin Katoliklerine ait olması şaşırtıcı değildir. Saint Benoit Manastırı ile başlayan yabancı ve azınlıkların okul açma girişimleri Batılı devletlerin ve Amerika'nın himayesinde gerçekleşmiştir. "Osmanlılarda ilk Protestan Amerikan misyoner okulu da Temmuz 1824'te Beyrut'ta açılmış, bundan sonra yabancı okullar hızla artmıştır (Akyüz, 2007).

Amerikan Protestan faaliyetlerinin kurumsallaşması 1824 gibi oldukça erken bir tarihe dayanmaktadır. Kocabaşoğlu (2023), bir yılın sonunda Suriye'de yer alan misyoner okullarının sayısının beşi bulunduğunu söylemektedir. Bu tarihten itibaren yabancı okul sayısının hızla artması, bu faaliyetlerin arkasında uzun soluklu ve planlı çalışmaların olduğunu göstermektedir. Suriye'nin yanı sıra "İstanbul'da C. Hamlin'in 1863'te açtığı Robert Kolej faaliyetlerini kesintisiz sürdürmeyi başarmış bir Amerikan okuludur. Teşkilattan ayrı yapılanması ve doğrudan din telkininde bulunmamayı ilke edinmesi sebebiyle 'laik' görünüm arz etmiştir" (Aksu, 2020). Bu görünüm, yürütülen misyonerlik çalışmalarına gösterilen toplumsal tepkiyi azaltmıştır.

Bu okulların açılmasındaki en önemli amaç; ilgili ülkelerin eğitim-öğretim yoluyla kendi inanç ve kültür yapılarını yaymaktır. Okullar, Avrupa ülkeleri ve Amerika'nın güzelliği ile gelişmişliğini öğrencilere benimsetmeye çalışmaktadır. Aksu (2020), Osmanlı'nın bu tehlikeli durumu fark ettiğini ve çeşitli önlemler aldığını dile getirmektedir. Bunu ise üç yoldan yapmaktadır:

"Çıkarılan kanun ve nizamnâmelerle hukukî çerçeveleri çizilerek, çeşitli yaptırımların getirilmesi,

Gayrimüslim çocuklarının devlet okullarında öğrenim görmelerinin yolunun açılması,

Şehir ve kasabalarda yabancı okulların benzerleri tesis edilerek Müslüman gençlerin ecnebi mekteplerine yönelişinin engellenmesi".

İstanbul'daki Saint Joseph Fransız Lisesi, Galatasaray Lisesi ve Robert Kolej yabancı okullar kapsamında yer almaktadır. Özellikle Amerikan, Fransız, İtalyan vb. ülkeler tarafından okullar sadece İstanbul'da değil Osmanlı Devleti'nin farklı kozmopolit şehirlerinde de eğitim vermiştir. Bu okullar sadece gayrimüslim ve ecnebilere değil Türk ve Müslüman gençlere de eğitim vermiştir. Yabancı ve azınlık okullarının esas yıkıcı ve

bölücü faaliyetleri Millî Mücadele Dönemi'nde kendini göstermiştir. Bu okullar, işgal kuvvetlerine maddi ve manevi destek vermişlerdir. Osmanlı Devleti bu durum karşısında çareyi özellikle Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde faaliyet gösteren okulları kapatmakta bulmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise yabancı okulların memleketi ve genç dimağları tahrip edici faaliyetlerine karşı sert önlemler alınmıştır. “Cumhuriyet'in yabancı okullara karşı gösterdiği bu titizlik, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasında önemli yeri olan milliyetçilik cereyanının, bu okullarda beslenip gelişmesinden, buraların Türkler aleyhinde din ve siyaset yuvaları olarak kullanılmasından ileri gelmektedir” (Wilson ve Başgöz, 2020). Yabancı okulların bu denli etkin ve faal fiiller içerisinde olmasının en önemli sebebini cemiyetler tarafından destek görmesinde bulmak uygundur.

Bir devletin geleceğini belirleyen unsurları sadece iç değil dış dinamikler de belirlemektedir. Dış güçlerin oluşturduğu bu dinamikler, fikrî yapılarını kimi zaman eğitim kimi zaman ise cemiyetler vasıtasıyla harekete geçirmek ve empoze etmek için uğraş vermektedir. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasından ötürü oluşan idarî boşluktan yararlanan kimi cemiyetler, bazı zararlı faaliyetlerin içerisinde bulunmuş, hamisi olan devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Ayrılıkçı ve bölücü faaliyetler gösterenlerden biri de Wilson Prensipleri Cemiyeti'dir.

Halide Edip (Adivar) Hanım ve sahibi oldukları gazetelerin başyazarları olan Ahmet Emin (Yalman) ve Yunus Nadi (Abalıoğlu) gibi gazete ve yazarların yer aldığı bu cemiyetlerin fikirlerine göre, ABD'nin himayesinin Osmanlı Devleti için uygun olacağına inanmışlardır. Bu kişiler Osmanlı Devleti'nde yer alan Türk nüfusunun bağımsız kalamayacağına, Anadolu coğrafyasının da paylaşılarak birkaç devletin veya tümüyle İngiltere gibi sömürgeci bir devletin eline düşeceğine inanmışlardır (Yılmaz, 2020).

Kürt Teali Cemiyeti de yine zararlı cemiyetler arasındadır. “İngiltere, savaş sırasında bunlardan yararlanmak istemiştir. Doğu'da karışıklık çıkarıp, ulusal bilinci işlemez kılmak için, Müslüman olan bu kişileri devlete karşı kıskırtmıştır. Amerikan Heyeti ile İstanbul'da ilişkiler kuran bu teşekkül, Ulusal Bağımsızlık Savaşı aleyhinde girişimlerde de bulunmuş, ancak, Anadolu hareketinin başarısı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu ile bu ortadan kalkmıştır” (Özkaya, 2011). Zararlı cemiyetler bu isimlerle sınırlı kalmamıştır. “Ermeniler, Doğu Anadolu'da büyük bir Ermeni Devleti kurmak için faaliyet gösterirken, önceki yıllarda kurulmuş olan Hınçak ve Taşnaksütyun Cemiyetleriyle yıkıcı faaliyetlerine hız vermişlerdir” (Ertan, 2011). Bunun yanı sıra “Rumlar ise Pontus Cemiyeti ile Trabzon ve civarında faaliyet gösterip, Pontus Rum Devleti kurma amacına yönelirken, Mavri Mira Cemiyeti ile de büyük Yunanistan mücadelesine girişmişlerdir. İstanbul, Trakya ve Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Mavri Mira, Megali İdea'nın hayata geçmesi yolunda çaba sarf etmişlerdir” (Ertan, 2011). Bu cemiyetlerin yanı sıra İngiliz Muhipler Cemiyeti, Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası, Teali-i İslam Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası yine zararlı cemiyetler arasında yer almaktadır.

Yabancı okullar ve cemiyetlerin yanı sıra Anadolu'nun farklı bölgelerinde faaliyet gösteren çeteler/eşkıyalar da yıkıcı ve bölücü faaliyetler içerisinde yer almış, sosyal düzeni tahrip edici eylemlerde bulunmuşlardır. Söz konusu çeteler genellikle azınlık gruplarınca örgütlenmiş ve dış güçlerin desteğiyle silahlandırılmışlardır. Temel amaçları; millî direnişi bastırmak ve halkın gözünde millî kuvvetlere olan güveni sarsmaktır. Bunlar, düşman ordularıyla ortak hareket ederek köy baskınları, cinayetler, tecavüz gibi hareketleriyle toplumsal bütünlüğü bozmaya çalışmışlardır.

Bahsi geçen tüm aktörler, genellikle toplumun zayıf noktalarını tespit etmektedirler. Eğitim, basın ve sosyal faaliyetler üzerinden hareket etmekte, uzun vadeli planları ile millî ve kültürel dokuyu zayıflatmak için uğraşmaktadırlar. Bu aktörler; “insanlık”, “adalet”, “eşitlik” gibi evrensel değerler üzerinden kendilerini tanıtmaktadırlar. Söz konusu değerlerin arkasına sığınarak sözde itibar kazanmaktadırlar. Ancak pek çok müşterekle birlikte örgütlenerek bireyleri kendi kimliklerinden koparıp ideolojik nüfuz alanlarına çekmektedirler. Amaçları, toplumu parçalamak ve millî şuuru yok etmektir.

Türk romanı, yenileşmenin ve değişimin ortaya çıktığı Tanzimat döneminden bu yana psikolojik, sosyal, ideolojik ve kültürel boyutta değerlendirilebilecek çeşitli konuların ifade edildiği, çoğu zaman da yeniden kurgulandığı bir alan olmuştur. Toplumu yüz yıllardır meşgul eden terör de bu konulara eklenebilir. Terör vasıtasıyla toplum içerisinde yaratılan huzursuzluk, güvensizlik ve iç çatışma ortamından beslenen bu olgu, tek bir devlet içerisine yuvalanan, aykırı düşünce yapıları ve şahıslardan doğabileceği gibi, genellikle dış kaynaklı ve ülkeler arası ekonomik ve siyasal birtakım amaçların yönlendirdiği yapılardan oluşmaktadır.

Terörizmin bazı hedefleri romanlarda olay, kişi, zaman ve durumlarla kendisine yer bulmuştur. Toplumu sürekli korku içerisinde yaşatarak yıldırma, sindirme, baş eğdirmek bunlar arasındadır. İnsanlarda korku, dehşet, tedirginlik, tepki ve yılgınlık yaratılması da bunlara eklenebilir (Şen, 2021). Terör eylemleri, olayları ve saldırıları, örgütlenmeler ve baskı; halk üzerinde olumsuz etki yarattığı gibi, devletin de maddi bakımdan zayıflamasına, yıpranmasına neden olmaktadır. Terör eylemlerinin olduğu ortamda şiddetin varlığı ve artışı da kaçınılmaz gibi görünmektedir. “Yine bu şiddet tablosu, hem batıda geleneksel otorite, hegemonya ve meşruiyet görülen bir krizi, doğu ve güneydeyse bu sistemin çöküşünü, hem de bu krizlere bir alternatif sunduğu iddiasındaki geleneksel hareketlerin içine düştüğü bunalımı yansıtıyor gibidir” (Hobsbawm, 2008). Terör ve bu olgunun destekçileri toplumsal huzura vurdukları darbenin yanı sıra, devletin temel dinamiklerini de sarsıcı hareketlerde bulunmaktadır.

Cumhuriyet dönemi romancıları hem olay zamanı Cumhuriyet sonrası olan hem de daha öncesindeki Millî Mücadele dönemini kapsayan eserlerinde terör konusuna çeşitli boyutlarıyla yer vermişlerdir. Millî varlığa düşman cemiyetlerin, azınlıklara ait ve misyonerlik faaliyetleri yürüten okulların yetiştirdiği bazı kişilerin; içinde yaşadıkları ülkeye karşı besledikleri düşmanca tavrın yanı sıra bu kuruluşların tertip ettiği bölü-

cü eylem ve planların baş aktörleri konumunda hareket ettiklerine şahit olunmaktadır. Birtakım azınlıkların bu bölücü faaliyetleri ve bağımsızlık hayalleri, onlarla aynı etnik kimliğe sahip olmasına karşın herhangi bir ihanet içerisinde bulunmayı aklından bile geçirmemiş, yüzyıllar boyu ekmeğini yediği ülkeye sadık kalmış kişilerin zan altında kalmasına da neden olmuştur. Halide Edip Adivar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Müfide Ferit Tek eserlerinde bu konulara değinen isimlerdendir.

Bunun yanı sıra romanlarda azınlıklardan olmamasına rağmen yasa dışı faaliyetler içinde bulunup devleti ve halkı zor duruma sokan oluşumlar da terör konusu içerisinde değerlendirilebilecek niteliklere sahiptir. Özellikle eşkıyaların, toplum huzurunun bozulmasında ve zaten zor durumda olan ülkede moral bakımından bir çöküntünün meydana gelmesinde etkili olduğu görülmektedir. Halkın mal, can ve namus güvenliğini tehdit eden eşkıyalar, dışarıdaki düşmana karşı mücadelede kan kaybeden devletin içerde de yorgun ve bitkin düşmesine neden olmuştur. Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Sabahattin Ali romanlarında eşkıyalık kavramına yer veren yazarlardandır.

1. “Küçük Ağa” ve “Pervaneler” Adlı Romanlar Bağlamında Yıkıcı ve Bölücü Faaliyetler

Tarık Buğra (1918-1994)’nın *Küçük Ağa* (1963) romanı; Millî Mücadele döneminde milletin, cephede düşmana karşı verdiği mücadeleyi, başka bir yönden de cephe gerisinde verdiğini ortaya koyan bir eserdir. Halk Anadolu’daki köy ve kasabalarda yoksullukla, açlıkla, kimsesizlikle savaşmakta, bunun yanında da Millî Mücadele’yi sekteye uğratacak eşkıyalık faaliyetlerine karşı direnmekte, ülkeyi bölmeyi hedefleyen çete ve cemiyetlerin gizli planlarına karşı uyanık olmaya çalışmaktadır. Cephe gerisinde verilen bu savaş ve Kuvayı Milliye’nin ülkeyi kurtarmak için yaptıkları Çolak Salih ve İstanbullu Hoca çevresinde gelişen olaylar vesilesiyle anlatılmıştır.

Bu romanın aynı konuyu işleyen diğer romanlardan farkı; olaylara dönemin pence-resinden bakılması ve insanların, yıllar süren mağlubiyetler neticesinde millî iradeye cevap verme fonksiyonu zayıflamış olan altı yüzyıllık bir otorite ile kurtuluş iddiası taşıyan ve kimler tarafından açıldığı bilinmeyen yeni bir bayrak arasında karar verme mecburiyetinde kalınmasından kaynaklanan bir iç çatışmanın olayların akışına yansıtılmasıdır (Alper, 2020). Ülke içerisindeki bazı kişiler ve dış güçler aracılığıyla onların halkın içerisine karışmış temsilcileri bu durumlardan faydalanmakta, ülke toprakları üzerinde oyunlar kurmaktadırlar.

1924 yılında Müfide Ferit Tek tarafından yayımlanan *Pervaneler* romanı ise Türk edebiyatında toplumsal değişim sürecinin yaşandığı bir dönemde kaleme alınmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında reformların ardından şekillenen yeni toplumsal düzen, yalnızca siyasal zemini değil aynı zamanda eğitim-öğretim ve kültürel faaliyetleri de etkilemiştir, bu alanlarda kırılmalara yol açmıştır. Yabancı okulları ve onların arkasında duran menfaat grupları; toplumun fikrî yapısını etkileyecek eylem ve aktörlerle etkili olmaya

çalışmaktadırlar. *Pervaneler* romanı yabancı devletlerin kültürel ve millî nüfuz aracı olarak gördükleri ve kullandıkları eğitim kurumlarını, bu kurumların iş birliği içerisinde oldukları zararlı cemiyetlerin “bölücü ve yıkıcı” faaliyetlerini açıkça yansıtan bir eser olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Roman; “yabancı okulların kültür emperyalizmine nasıl aracılık ettiğini ve bu okulların yeni nesli nasıl kendi kültürüne yabancılaştırdığını” (Soğukömeroğulları, 2020) anlatan bir eserdir. Eserde millî benliğine ve kültürüne yabancılaşan bireylerin aile kurumunu yozlaştırmaları resmedilmektedir.

1.1. Bölücü Azınlıklar

Cumhuriyet dönemi yazarları arasında bulunan ve ideolojik propaganda yapmadan, milliyetçi söylem içerisinde değerlendirilen Tarık Buğra romanlarında Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarından, Cumhuriyet sonrasına kadar toplum ve devlet içerisinde vuku bulan çeşitli olay ve durumlara, canlı hayat sahneleri ve şahıs kadrosu eşliğinde yer vermiştir. *Küçük Ağa* da onun millî mücadele sürecini cephe gerisinden, Anadolu ekseninde anlattığı romanıdır ve bu eserdeki bazı karakterler aracılığıyla ülke sınırları içerisindeki terör faaliyetlerine değinilmektedir.

Romanın başkişilerinden biri olan Salih, bir kolunu cephede kaybederek memleketine dönmüş, ancak hiçbir şeyin bıraktığındaki gibi kalmadığını görüp, uğruna kolunu verdiği toprağının ve insanların bulunduğu hal onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Cephe gerisinde Türk halkı yoksullukla, açlıkla, kimsesizlikle savaştığı gibi, bir de yıllarca bir arada yaşadığı azınlıkların ülkeyi bölmeye yönelik plan ve faaliyetlerinin ortasında kalmıştır. Çocuklukta arkadaşı olan, ekmeklerini paylaştıkları Niko değişmiştir ve Salih, sarhoş olduğunda içini şöyle dökmüştür: “Niko da bi tuhaflaştı bugünlerde. Ötekiler daha beter. Bi iş var bunda ya, Allah bilir. Ülen kardeş gibi büyüydük... Herkes bir-biriyle alışveriş eder, selâmlaşır, güler oynardı. Ne kahpe dinliymiş namussuzlar. Senin kolun koptu ya, onların da mayası çıktı ortaya!” (Buğra, 2013) Niko, onun eskiden bildiği kişi değildir. Artık köydeki tüm azınlıklar olmasa da, bir iki kişi dışında, Rumlar Osmanlı toprağında kendileri için pay ettikleri toprakları ele geçirme planları yapmaktadır ve Niko da bu bölücülere hizmet etmektedir.

Köydeki papaz İstanbul’daki Rumlarla haberleşmekte, Anadolu’yla onlar arasındaki haber akışını sağlamaktadır: “Papaza İstanbul’dan ve Trabzon’dan mektuplar gelmişti. Rumların asırlardan beri kalplerinin derinliklerinde yatan bir ümit güneş gibi doğmak, Karadeniz’in cennet kıyılarında Pontus hükümeti kurulmak üzere idi” (Buğra, 2013). Rumlar yıllarca Osmanlı’nın topraklarında hiç ses çıkarmadan yaşamışlardır, ama şimdi Karadeniz kıyısında bağımsız bir devlet kurmanın hazırlıklarını bu papaz ve Niko gibi kişiler vesilesiyle yapmaktadırlar.

Birinci Dünya Savaşı’ndan Osmanlı Devleti’nin mağlup çıkması, Pontus Rum Devleti hayali peşinden koşanlar için sözde umut olmuştur. 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi, çıkarlarının tehlikede olduğu her yerde müttefiklere, duruma müdahale

etme hakkı doğurmuştur (7. Madde). Rum Cemiyetleri; Fener Rum Patrikhanesi'nin, metropolitlerin, müttefiklerin müdahale etmelerini sağlamak üzere Hristiyan nüfusu harekete geçirmeleri için fazlasıyla yeterli olmuştur (Okur, 2002). Bu cemiyetler özellikle İstanbul'da bulunan kurumları, dinî merkezleri ve yöneticileri aracılığıyla Anadolu'daki dindaşlarını örgütlemekte, ülkeyi bölmek ve bu bölünmeden nemalanmak amacıyla yürüttükleri faaliyetler için kışkırtıp terörize etmektedirler.

Bu dönemde düşman devletlerin Osmanlı topraklarını harita üzerindeki paylaşımlarına da değinilmektedir romanda:

İngiliz haritalarında sınır çizilmişti bile. Trabzon metropolidi Hrisantos, Paris Sulh Konferansı'na mükemmel bir muhtıra göndermişti. Bunun etkisi pek olumlu idi. Fakat işi yalnız muhterem Hrisantos gibi kimselerin gayretlerine terk etmemek, yalnız siyasi faaliyetlere bel bağlamamak gerekti. Nitekim bizzat muhterem Hrisantos dahi bunu böylece emrediyordu. Trabzon ve havalisinde teşkil ve teşvik ettiği çete hareketlerinin bütün Rumlar tarafından her şekilde desteklenmesini istiyordu (Buğra, 2013).

Hrisantos, Rumların Osmanlı topraklarında bir Pontus Devleti kurma hayalinin düzenleyicilerindendir. Osmanlı aleyhine faaliyet yürüten Rum cemiyetleri ile çetelerinin yönlendirmesini yapmaktadır. Bu bölücü fikirlere yandaşlık etmeyenler ise hemen belirlenerek gereği yapılmaktadır:

Tarih, Rum neslinin ikbalini vaad eden bir dönüm noktasındaydı. Bu noktada gafiller ve menfaat düşkünleri büyük bir cehennemlik hainler olarak cemaat ve kilise tarafından tel'in edilecekti. Bereket versin böyleleri çıkmıyor, Trabzon'a ve İstanbul'daki cemiyyete para yardımı yağıyordu. İrkdaşların uyanıklığı ve gayreti bu kadarla da bitmiyordu; Rum gençleri, yalnız gençleri değil, eli silah tutanların çoğu akın akın Pontus ruhunu gerçekleştirmek için Trabzon'a koşuyordu (Buğra, 2013).

Rumlar, Trabzon ve çevresinde kurulması planlanan sözde devlet için hem manevi hem de maddi bağlamda tüm varlıklarını ortaya koymuşlardır. Türk ülkesi üzerinde güdülen bu bölücü terör hedefi, aynı zamanda dışarıdan da destek almakta, yüzyıllar boyu bu coğrafyada yaşamış olan Rumlar için mukaddes bir gaye olarak görülmektedir.

Ayrıılıkçı ve bölücü terör örgütlerinin hedefi; belirli bir bölgeyi bağlı olduğu ülkeden siyasi, idari ve hukuki açıdan kopararak bağımsızlık elde etmektir (Şen, 2021). *Küçük Ağa* romanında Akşehir'deki, azınlıklara ait bu bölücü grup silah yardımı da istemektedir. Onların bu istekleri, masum ve sivil halka karşı da cephe gerisinde müdahaleler olacağına işaret etmektedir. Yapılan gizli toplantıdan günler sonra doktorla karşılaşan Salih, söz konusu durumu ona şu cümlelerle sıkıntı içerisinde nakletmiştir: “Meğer Trabzon'daki büyük bi papazdan mektup gelmiş. Herif paralı, silahlı yardım istemiş. Bi çeşit seferberlik senin anlayacağın. Pontus'u kuracaklarmış” (Buğra, 2013). Ülkedeki

ayrılıkçı ve bölücü Rumların, Trabzon ve çevresinde bir Pontus Rum Devleti kurma hayalleri, orta Anadolu'dan da desteklenmekte; İstanbul, Trabzon ve Anadolu arasında üçlü bir iletişim ağı kurulmuş görünmektedir.

Bu şekilde Osmanlı'nın güçsüz düşmesini fırsat bilip, yüzyıllardır kendileriyle barış içerisinde yaşamış olan bir millete ihanet edip onun topraklarında bir Pontus Devleti kurmanın planlarını yapan, bölücü faaliyetler planlayan kişilerin yanı sıra, onların içerisinde muhalifler de yok değildir. Vasili bunlardan biridir ve kendisini bir Osmanlı vatandaşı olarak görmekte, kendisini aralarına dâhil etmek isteyen bölücülere cevap vermekten çekinmemektedir:

Evet biz Osmanlıyız. Babalarımız ve dedelerimiz asırlardan beri bu toprakta Türklerle birlikte, onların haklarına sahip olarak yaşadı. Bir zulüm, bir hakaret görmedik. Aldık, verdik, hak hukuk geçti aramızda... Devlet galip gelince bir kötülük görmedik, üstelik makamlar, ünvanlar aldık. Fakat yenilince biz kötülüğe kalkıştık. Ne için? Yakışır mı bu? İşte işitiyoruz. Bizim dediğimiz Atina ordusu girdiği yerde bize köpek gibi bakıyor-muş. Hâlbuki siz bayram yaptınız geliyorlar diye... (Buğra, 2013).

Kirye Vasili'nin papaza söylediği bu sözler, Osmanlı ülkesinde yaşayan ve onların himayesinde bu günlere kadar gelmiş bulunan bir Rum vatandaşının, kendisiyle aynı soya mensup ancak karşıt fikirlere sahip ayrılıkçı ve bölücülere karşı bir başkaldırı olarak nitelendirilebilir. Onun sözlerinden hareketle o zamanki Rum toprağından ülkeyi işgal için gelmekte olan Rumların, kendileri gibi Osmanlı vatandaşı olan diğer Rumları aslında hiç de önemsemedikleri, hatta bu yüzden küçümsedikleri anlaşılmaktadır. Vasili'nin bu tespiti, ülkedeki Rum azınlığın aslında Yunan toprağından gelenlerin birer maşası olduğunu göstermektedir. Akşehir'de, Anadolu'da bir zamanlar kendileriyle kardeşçe yaşayan Rumlar hakkında Reis Bey ise şunları düşünmektedir:

Bir vakitler Agop, Yorgo, Hristaki yoktu. Aynı hava, aynı su ve aynı nimetler, aynı haklarla eşit olarak, hem de aynı selâmlaşmalar, aynı gülümseyişlerle paylaşılıyordu. Gelenek, görenek, inanç ayrılıkları için, dağsal köylerin giyim kuşam, ağız ve oturup kalkma özelliklerine gösterilen hoşgörülük, hattâ fazlasıyla vardı. Asıl doğru söylenişi ile bu ayrılıklar mesele değildi. Eşsiz İslâm kalbinin ve kafasının yarattığı Osmanlı düzeni içinde bütün münasebetler insana yakışan hâlini buluyordu (Buğra, 2013).

Yüzyıllarca Türklerle iç içe yaşamış olan bu insanlar şimdi dış güçlerin bölücü, parçalayıcı, yok edici planları doğrultusunda hareket etmekte; geçmişin refah ve barış dolu hatıralarını lekelemektedirler. Anlatıcının ifadesiyle akrep akrepliğini, Agoplar Agopluklarını, Yorgolar Yorgoluklarını bulmuştur (Buğra, 2013). Doktor Minas ve Manifaturacı Eftim gibi hatır bilenler dışında Ermeni ve Rumlar vatani bölmek, parçalamak için aslına rücu etmiştir.

Bu planları yöneten şahısların yanı sıra ülke topraklarının çeşitli yerlerine yayılmış Ermeni ve Rum çeteleri de büyük tehlike oluşturmaktadır. Fransızlar, Ermenileri si-

lahlandırıp Antep ve Çukurova'ya saldırmıştır. Yunan da İzmir'i işgal etmiştir. Rum ve Ermeni çeteleri boyuna kan dökmekte, köy ve kent basmaktadır (Buğra, 2013). Doktorun kulağına gelen bu kötü haberler, onun düşmana ve düşmanın işbirlikçilerine karşı duyduğu hıncı arttırmaktadır. Çare uyanık olmak, birliği bozmamak ve tabii ki onlar için artık Türk ordusu demek olan Kuvayı Milliye'den ve Mustafa Kemal Paşa'dan yana olmaktır.

Bu yüzden meyhanede yapılan gizli toplantıya şahit olan Salih; arkadaşı Niko ve papazın, Vasili'ye yönelik öfkeleri karşısında hayrete düşmüştür. Çocukluk günlerinde birlikte ekmeklerini bölüşüp oyun oynadıkları arkadaşı şimdi kimlerle iş tutmaktadır? Kendisinin, uğruna bir kolunu feda ettiği vatan toprağını, cephe gerisinde de bölmeye çalışanlar bulunmaktadır ve kardeşim dediği Niko da bunlar arasındadır. Bu toplantıya şahit olduğu gece onun silkinişinin, kendine gelişinin, iyiyle kötüyü birbirinden ayırışının da miladı olmuştur. Artık kolu olmadığı için sızlanmayacak, alkolü bırakacak ve en mühimi de Niko'yla ve onun gibi Rumlarla vakit geçirmeyecektir. Memlekette olan bitenleri gördükçe, milletin ekmeğini yiyip de ona tuzak kuranları duydukça kendine gelmekte, Niko ve Niko gibi Pontusçularla hesaplaşmak için yanıp tutuşmaktadır:

Hâlbuki onun bir tek isteği vardı. Niko'nun karşısına çıkmak. Yerini, yolunu bilmediği Karadeniz kıyıları burnunda bir sıra özleyişi gibi tutuyordu. Pontos mu Pontus mu, ne karın ağrısı ise, bu lânetleme hayâlin peşine düşüp devlet hakkını, çocukluk arkadaşlığının, hemşehriliğin tuz ekmek hakkını çiğneyen Niko'larla hesaplaşmak istiyor, bunun için yanıp tutuşuyordu (Buğra, 2013).

Salih'in gördükleri, cepheden döndükten ve kolunu kaybettikten sonra bozulan psikolojisini yerine getirmektedir. Cephede, düşman olduğunu bildikleri kuvvetlerle savaşmışlardır; ama şimdi memleketin içlerinde, düşman olduklarını, düşmanlık ettiklerini açıktan belli etmeyen hainler sinsi faaliyetlerle amaçlarını gerçekleştirme yolunda ilerlemektedirler. Salih bunları fark ettikçe kolunun eksikliğinden utanmak yerine artık bundan gurur duymakta, bu topraklar uğruna kolunu değil canını ortaya koymaktan çekinmemektedir.

Salih cephede savaşırken uğruna kolunu verdiği vatanını Niko ve Niko gibilere karşı koruma hissi arttıkça kolu yeniden uzuyor gibi hissetmektedir: “Akşehir'in tuzunu, ekmeğini, suyunu, havasını, mor menekşesini, kaydırarak taşlarını paylaştıktan sonra ‘Pontus’ diyen ve Salih'lere, Ali Emmilere, Ruziye'lere karşı silâha sarılan Niko ile silâh silâha karşı gelmeden savaş biterse zaferin tadı olmayacaktı” (Buğra, 2013). Salih, Niko ve onun gibi ülkeyi bölüp Pontus Devleti kurma hayali besleyen bölücülere karşı mücadelesini bireysel olarak da vermeye karar verdikten sonra zihinsel manada güçlendiğini hissettiği gibi, kolunun yokluğunu bir eksiklik değil, övünç vesilesi olarak görmeye de başlamıştır. Bundan böyle bölücü azınlıklarla savaşmayı, onların planlarını bozmayı kendisine vazife edinmiştir.

Çolak Salih'in yeniden Salih'e dönüşümü, Pontus hayaliyle silaha sarılanları gördükçe gerçekleşmiştir. Rumlar, hiçbir Osmanlı'nın aklına sığmayacak ırkçılıkla silaha sarılmış, bunu gördükten sonra da bedeni ve ruhu çökmüş olan Salih'ten bir savaş kahramanı doğmuştur. Artık Salih yalnızca Niko'yla savaşmak için yaşamaktadır. Salih ve Salih'ler için asıl hedef İngiliz, İtalyan, Fransız, hatta Yunan değil; ihanet eden Niko'lar, Agop'lardır (Buğra, 2013). Bu bölücüler artık Salih için bedeli ödetilmesi gereken bir ihanet çetesinin argümanlarıdır. Şimdi yurt içerisinde, Anadolu'da da bu Rum ve Ermeni ihanet çeteleriyle savaşılacak, cephede kaybedilen kolların, bacakların, canların hesabı sorulacaktır.

1.2. Çeteler/Eşkılar

Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* romanında halkın huzurunu bozup masum sivillerin canına, malına, namusuna göz diken çetelerden biri olarak azınlık çetelerinin yanı sıra Çakırsaraylı çetesine değinilmektedir. Bu ve bunun gibi çeteler milletin cephe gerisinde mücadele ettiği, terörist faaliyetlerde bulunan, tehlikeli oluşumlar arasında yer almaktadır. Söz konusu çetenin hava kararınca köy hanelerine yaptığı baskınlarda kızlarının namusunu korumak düşüncesiyle bu çaresiz ve yokluk içindeki insanların bulduğu çare, genç kız ve kadınların suratlarını buldukları is gibi maddelerle boyayarak onları mümkün olduğunca çirkinleştirmektir. Bu durumun nedeni romanda anlatıcı tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: "Çakırsaraylı çetesi cana kıyıcılığı kadar ırz, namus düşmanlığı ile titretiyordu herkesi" (Buğra, 2013). Bu çeteler zaten savaş zamanı yoksul düşmüş olan köylünün varına yoğuna göz dikmiştir.

Çetenin baskın yapacağı yönünde bir haber alındıktan sonra duruma bir çare bulması için Reis Bey, İstanbullu Hoca'dan yardım istemiştir:

Çakırsaraylı çetesinin Akşehir'i basacağı rivayet olundu, mevcut zabıta kuvveti bu baskını önleyecek miktarda değil. Bilhassa, öyle bir niyet beslemesi de şüpheli. Beride ahalinin iktidarı da böyle bir belâya karşı koymaya kifayet etmez. Yapılabilecek tek şey bu Çakırsaraylı sergerdesini hiç değilse ırza ve cana tasalluttan vazgeçirmenin yolunu bulmaktır. Bunun için de akla gelecek ilk imkân zât-ı âlinizin tavassutudur (Buğra, 2013).

Bu çeteler millî mücadele döneminde devlette ortaya çıkan otorite boşluğunu ve ülke topraklarındaki karışıklığı fırsat bilip ortaya çıkmışlardır. Zaten savaş ortamında iyice güç kaybedip yoksullaşmış olan halkın elinde kalanları yağmaladıkları gibi, onların can ve namus güvenliklerini de tehdit etmektedirler.

Kuvayı Milliye taraftarlarını durdurmak için İstanbul'dan gönderilen İstanbullu Hoca, şahit olduğu bazı durumlar sonrasında kaçıp Çakırsaraylı'ya sığınmış, sonrasında geçirdiği dönüşümle birlikte artık Küçük Ağa olmuştur. Ancak bu çetenin içinde olmak, onlara alışmak çok zor gelmektedir. "Çakırsaraylı'dan ayrılmayı kafasına iyice koymuştu. Kanlı ikilikten, ihtiraslardan, hedefi bilinmeyen veya hedefi hak edecek kuvvet

ve meşrûiyete sahip bulunmayan hareketlerden nefret ediyor, bunları büyük günahlardan sayıyordu. Hâlbuki içine girdiği çevrenin bundan başka bir özelliği yoktu” (Buğra, 2013). İstanbullu Hoca, yeni adıyla Küçük Ağa; daha önceki yaşam tarzına tamamiyle aykırı bir ortam içerisinde bulunmaktadır. Bunu bilmek ona ağır gelmektedir, ancak her şeyi, özellikle de eski hayatı ve yaşam tarzını bırakıp kaçmıştır. Zavallı ve yoksul halkı korkudan titreten, erzak ve silah için baskınlar yapan, göz kırpmadan cana kıyabilen bu çetenin bir parçasıdır artık.

Küçük Ağa romanında bahsedilen çete gibi yasa dışı yapılanmaya sahip olan, zorbalıkla ve hatta cana kıyarak halka zulmeden kişiler insanlara verdikleri korku ve zararın yanı sıra ülkeyi ve devleti de yıpratmaktadırlar. Aynı zamanda da bir iç güvenlik sorunu teşkil eden bu unsurlarla mücadele edilmesi, terör unsurunun kontrol altına alınıp ortadan kaldırılması için büyük önem taşımaktadır.

1.3. Yabancı Okullar

Müfide Ferit Tek’in *Pervaneler* romanı, Amerikan kolejinde eğitim görmekte olan Leman ve Nesime adlı iki genç kızın çevresinde şekillenen ilişkiler ve sosyal çözümler etrafında gelişen bir kurguya sahiptir. Bu iki genç kız Byzance College’de beraber okumaktadır.

Bizans Koleji, I. Dünya Savaşı’nın sonunda İstanbul’u işgal eden düşman kuvvetlerinin, millî direniş karşısında bozguna uğrayıp şehri terk etmek zorunda kaldıkları süreçte İstanbul’da “Adanın ortasında” faaliyet gösteren bir Amerikan okuludur. Müfide Ferit, okulun fizikî görüntüsü, temel amacı, ideolojisi, faaliyet alanı, öğretmenleri ve öğrencileri gibi yönlerini romanda etraflı bir şekilde ortaya koyar (Topaloğlu, 2011).

Yabancı okul olgusunun somut karşılığını bu kolej karşılamaktadır. Yazar, koleji Heybeliada’nın tepesine konumlandırmıştır. Böylece okula “bağımsız ve hâkim bir devlet” görüntüsü kazandırılmaktadır. Romanda okul şu ifadelerle resmedilmiştir:

Byzance College doğdu ve İstanbul’un tam karşısına, tıpkı bağımsız ve hâkim bir devlet gibi, Heybeli’nin tepesine yerleşti. Kolejini, eski derebeylik şatolarına benzeyen muhteşem binasının himayesi altındaki çevresine de büyük bir Ermeni kolonisi toplandı. Burası adeta bir Amerika- Ermeni ülkesinin payitahtıydı. Türkiye’nin bütün Ermenileri, nasıl hareket edeceklerine dair emirleri buradan alırlar, buradan yardım görürler ve buradan himaye edilirdi (Tek, 2024).

Bu okul hakkında kullanılan “Burası adeta bir Amerika-Ermeni ülkesinin payitahtıydı” (Tek, 2024) ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Bu ifade, kolejin arkasındaki uluslararası desteği açıkça ortaya koymaktadır. Kolej, eğitim kurumu kimliğinden çok, millî sınırlar içerisinde yabancı ülkelerin etkisinde var olan bir üs konumundadır. Kolejdeki dikkat çekici bir diğer detay Amerikalı çocuklara rastlanmamasıdır. “Mektebe, büyük ücret karşılığında, diğer milletlerin çocukları da kabul edilir fakat Ermeniler büyük öl-

çüde bedava okutturtulur. İşte bunun içindir ki esasen gülünç derecede mağrur olan Ermeniler, koleji bütün manasıyla benimserler ve burada kendilerine başkalarının üstün gelmesine tahammül edemezler” (Tek, 2024). Okulun Amerikan etiketi taşımasına rağmen Amerikalı öğrencileri barındırmayan yapısı, yabancı okulların sadece eğitimi yaygınlaştırma amacı gütmeyişini aynı zamanda belirli etnik grupları destekleyerek Türkiye’yi bölmeye sebep olabilecek bir politika güdüldüğünü göstermektedir. Bu çerçevede özellikle Ermeni öğrencilerin desteklenmesi manidardır. “Bu mektepte Ermenilerin özel mevkileri ve geniş imtiyazları vardı. Diğer bütün kızlar için Amerikalılıktan başka bir milliyet söz konusu olmadığı halde Ermenilik hemen hemen Amerikanlığa yakın varlığa sahipti. Çünkü mektebin kuruluş sebeplerinden biri de Ermeniliği ve Ermenileri himaye etmektir” (Tek, 2024).

Esasında yabancı okulların “tarafsız” ve “evrensel” olduğuna dair yaygın bir inanç yer almaktadır. Ancak yazar, bu inancın her zaman için geçerli olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Yabancı okullar bu sıfatların aksine belirli bir etnik gruba özel bir koruma ve ayrıcalık sağlamaktadır. Pasajda yer alan “Çünkü mektebin kuruluş sebeplerinden biri de Ermeniliği ve Ermenileri himaye etmektir” (Tek, 2024) ifadesi, yabancı okulların sadece eğitim gayesiyle eylemde bulunmadığını vurgulamakta, kültürel ve siyasi bir projeye hizmet ettiğine de göstermektedir. Ermenilerin özellikle himaye altına alınması ise şu satırlarda dile getirilmektedir: “Protestan Amerika’nın, Protestanlığı ve Amerika nüfuzunu genişletmek için insanlık ve yardım adı altında Şark’a gönderdiği cemiyetlerinde daima birinci gaye ve dayanak Ermeniler olmuştur. Çünkü Ermeniler, kolaylıkla Protestan oluyorlar ve Amerika’nın gelişmesine hizmet eden aletler oluyorlardı” (Tek, 2024). Yine başka bir ifadede amaçları uğruna çalışmaları için özellikle Ermenilerin seçildiği vurgulanmaktadır:

Zaten bu uğurda çalışmak için elde birinci vasıta olarak Ermeniler var. Seçilmiş ve sevgili millet! Fakat tam bir Hristiyan, karşısında müsait bir çocuk gördü mü ona yol göstererek Haç’ın şaşaası içine çekmekten kendini alamaz. Bu da tabii ‘çocuğun saadeti’ içindir. Ancak bu vazife alenen yapılmaz; onun yolu “karanlık ve dikenlerle doludur: Haç’ın yolu!” (Tek, 2024).

Bununla birlikte esas mesele daha derindir. Haç’ın amacı Türklüğü yok etmektir. Bunun emarelerini okul içerisinde görmek mümkündür. “Türklük burada yoktu. Fakir Türkiye’nin ortasına Amerikan zenginliğini, rahatını ve sonsuz zevklerini getirip alay edercesine yayan bu mektebin maddi imkânları bile genç beyinler üzerinde Amerika hâkimiyetini kurmaya yetiyordu” (Tek, 2024). Romanda kolejin sunduğu imkânlardan genişçe bahsedilmektedir. Yazarın buradaki amacı, Amerikan kolejinin sunduğu maddi imkânlar ve yaşam tarzıyla Türk gençleri üzerinde nasıl bir Amerikan hâkimiyeti kurulduğunu göstermektir.

Bu okullarda Türklüğe yer verilmemesinden dolayı Türk öğrencilerin kendi kültürlerinden kopararak Amerikan kültürüyle yetiştirildiği, kültür ve eğitim yoluyla bağımlılık oluşturulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

(...) Türkiye içinde bir gurur ve gösteriş fanusu gibi parlayan kibirli kolejın son ıcar konforu, eğlenceleri, konserleri, baloları, yarışları, daha bin bir türlü zevk ve sefası içine fırlatılınca ve ömründe tasavvur edemediğı hudutsuz bir serbestliğe sahip olunca tabiatıyla gözleri kamaşacak, kendini kaybedecek ve bu müsait ortamda bütün zaafıları ortaya çıkacaktır (Tek, 2024).

Kolej, kendisini Türkiye’den soyutlayarak var etmekte, konserler, balolar ve tanınan sınırsız özgürlüklerle Türk gençleri için bir cazibe merkezi haline getirilmektedir. Böylece Türklerin değer yargıları aşındırılmaktadır. Onları Amerika’ya bağımlı kılmakta ve millî kimliklerini kaybetmelerine yol açmaktadır. “Mektebi bitirecekmiş, diploma alacakmış. Meselenin esası, eğlence! Bu Amerikan mektebine girenler artık aileleri, muhitleri ve memleketleri için yabancı oluyorlar. Leman da böyle olacak...” (Tek, 2024). Kolejın esas amacı ise şu cümlelerle verilmektedir: “Amerika nüfuzunu ve Haç’ın büyük gölgesini buralara kadar uzatıp yayma noktasından!” (Tek, 2024).

Roman boyunca anlatıcının ağzından bu okulda okuyan öğrencilerin heba olacağı pek çok kez dile getirilmektedir. “(...) fakir Türkiye’nin mahrum çocukları, Amerika’nın bu Protestanlık mabedinde Hristiyanlık taassubuna karışan eğlence ve zevk havasında, skandal korkusundan başka hiçbir kuralın sınırlamadığı sonsuz serbestlik içinde, onları asıllarından uzaklaştırmayı vazife bilen hocaların gözetimi altında, bedbaht olmaya hazırlanıyorlardı” (Tek, 2024). Kızların en büyük korkusu sene sonunda evlerine dönmektedir. Ellerindeki imkânlardan olma düşüncesi onları kaygılandırmakta, Amerika’ya gitmeyi tek çıkar yol olarak görmektedirler. “Sene sonunda eve dönmek! Allah korusun!... Her gün Leman’la baş başa verip bu derde çare arıyorlardı. Hâlbuki ikisi de fena kızlar değillerdi, ailelerini belki de seviyorlardı fakat pek küçükken girdikleri bu mektep ve aldıkları bu terbiye, bir kere onları muhitten soğutmuştu” (Tek, 2024). Leman ve Nesime kurdukları Amerika hayalini gerçekleştirmek için iki farklı yol seçer. Leman, kim olduğunu tam olarak bilmediğı Amerikalı genç bir subayın peşinde, Nesime ise Miss Jones’un üyesi olduğu cemiyetin himayesinde onlara hizmet etmek için Amerika’ya gitmeyi düşlemektedir. “Akılsız pervaneleri ölüme çeken meşale gibi, Amerikan terbiyesi ve Amerikan aşkı da onları çekiyor, sevinçle ateşinin alevine doğru götürüyordu” (Tek, 2024).

Doktor Burhan, kardeşi Leman’ın Amerika hayranlığının farkındadır. Bunun yanı sıra kendi çocukları da ecnebi annelerinin ülkelerine hayranlık beslemekte ve millî duygularını yitirmektedir. Dolayısıyla çocuklarını yabancı okullara göndermeyi düşünmez. “Hayır!... Artık, Türkiye’yi bir Babil Kulesi’ne çeviren bu yabancı dilli, yabancı usullü, binbir milletin mekteplerine çocuklarımı veremem. Şimdiden sonra Türk çocuklarının Türk yetişmesi lazım” (Tek, 2024). O, yabancı okulların yüklendikleri misyonun farkındadır. Bu nedenle Türk gençlerinin yabancı okullardan uzak durmaları gerektiğini düşünür. Leman’ın okuluna yaptığı ziyaret ile bu düşüncesi derinleşir. Okulun bulunduğu coğrafi konum, lüks ve şaşaa içerisinde sunulan eğlence odaklı hayat onun tedirginliği

arttırır. “Kolej, İstanbul’un zarafetiyle eğlenen korkunç bir değirmen gibi, sürekli dönüyor, içine düşme felaketine uğrayan Türk kızlarını alıp terbiye çarkları arasında evire çevire Türklükten sıyrılıyor, biraz Amerika rengine, biraz kozmopolit şekle sokuyor ve memleket için ölmüş, hayat için zararlı, kendileri için bedbaht birer mahluk yaparak ortaya fırlatıyordu...” (Tek, 2024). Bu değirmenin çarkına Nesime ile Leman da düşer. İki genç kız Türklüklerinden sıyrılmakta, Amerika’nın onlara sunduğu renklere boyanmaktadır. On yıldır aldıkları eğitim onları vatanlarından uzaklaştırmaktadır. Leman ve Nesime’nin bu tutumu yabancı okulun misyonunu gerçekleştirdiğini göstermektedir. “Bu tesirin, on yıllık emekten sonra, nihayet ‘alacağını’ istemek için karşısına dikildiği diğer bir ‘kahraman’ da Leman’dı. Tıpkı Nesime’nin kederli gözlerinde olduğu gibi, Leman’ın da zaferle dolu ela gözlerinde, aynı yabancı düşüncenin uzaklaştıran hummalı ışığı parlıyordu” (Tek, 2024). Böylece okul, hamilerine vaat ettiği görevi tamamlar. Hasadının mahsulünü toplamaya başlar.

Yazar, kurguda okula Byzance College’i ismini verir. Pek tabii bu isimlendirme tesadüfî değildir. Bu isim doğrudan Bizans’ın tarihî ve siyasi mizacına göndermedir. Bilindiği üzere Bizans, Batı Roma İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra Doğu Roma İmparatorluğunun devamı olarak varlığını sürdürmüştür. Hristiyanlığın siyasi ve kültürel merkezi konumundaki imparatorluk tarihsel karakteriyle bile Byzance College ile benzerlik göstermektedir. Okulun eğitim anlayışı ve öğretmen kadrosu ideolojik misyonlarını destekleyecek şekilde hareket etmektedir.

(...) hoca, beğendiği talebeyle arkadaş olur ve arkadaşlığın samimiyeti içinde, telkinlerle, ihtimamlarla yavaş yavaş kız, ‘insanlık’ yoluna çevirir. Artık o kız, mektebin malı olur. Onu himaye ederler, ona iş bulurlar. Ve her şekilde Amerikalılığa bağlarlar” (Tek, 2024). “İnsanlık” telkinleri adı altında Amerika yanlısı değerlere bağlı bireyler yetiştirmenin planları yapılmaktadır. Burhan Ahmet, tüm bu olanların idrakindedir. “Nasıl olacak, o mektebe gidenlerin hepsi ahlakına ve mektepte geçirdiği müddete göre bir metamorfoza uğruyor. Fakat çocukluktan itibaren orada büyüyenler, kesinlikle Türklükten sıyrılıyorlar ve Amerika taklitçisi oluyorlar. Bu muhakkak... (Tek, 2024).

Ancak elinden bir şey gelmez. Sonuç olarak *Pervaneler* romanında yabancı okullar bireysel bir mahiyetin ötesinde tarihî bir arka plan taşımaktadır. Okul, millî kimliği aşındıran, bireyleri köklerinden koparan eğitim anlayışı ile yıkıcı ve bölücü faaliyetleri olan bir gayesini desteklemektedir. Bu yıkıcı ve bölücü amaç, öncelikle bireyleri millî kimliğinden ve şuurundan uzaklaştırarak, hatta buna düşman ederek içten bir tehlike olarak baş göstermektedir.

1.4. Zararlı Cemiyetler

Zararlı Cemiyetler, millî bütünlüğü tehdit eden, toplumsal çözölmeye neden olan ve onu derinleştiren örgütlü yapılardır. Bu yapılar, doğrudan yabancı ülkelerin etkisi altında hareket ederler, ancak yerli iş birlikçilere de sahiplerdir. Zararlı cemiyetlerin amacı;

Türklerin içerisinde bulunduğu siyasal kargaşadan yararlanarak kendi ideolojileri doğrultusunda hareket etmektedir. *Pervaneler* romanında da bu cemiyetlerin kurgu düzleminde yansımalarını görmek mümkündür. Romanda yer alan J.C. Cemiyeti de bunlardan biridir. “J.C., Asya ve Afrika’nın her köşesine ağını kuran, en muazzam ve en başarılı Protestan cemiyetidir. Oraya gidenler görünüşte insan severlikten ve hayırseverlikten başka bir şey göremezler: İngilizce öğrenecekler! Amerikan edebiyatı okuyacaklar ve eğlenecekler!” (Tek, 2024). J.C. Cemiyeti sadece Türkiye ile sınırlı değil, küresel çapta hareket eden bir örgüttür. Görünürde insan severlik ve hayırseverlik gibi ulvi ilkeler doğrultusunda hareket ediliyor gibi olsa da esasında Amerikalı ve Batılı değerler ile Protestan inancını yaymak amacıyla hareket eden bir misyonerlik faaliyetidir. Bu cemiyet, eğitim faaliyetleri aracılığıyla Türkiye’de varlığını idame ettirmektedir. Yabancı okulları fonlayarak Leman ve Nesime gibi Türk gençlerini etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda J.C Cemiyeti, *Pervaneler* romanında zararlı cemiyetlerin nasıl gizlendiklerini ve hangi yöntemlerle gençleri etkilediklerini gösteren önemli bir örnek olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Cemiyetin asıl maksadı kendi amaçları doğrultusunda ya da amaçlarına hizmet eden insanlar inşa etmektir. Bunun için cemiyet içerisinde sınırsız bir özgürlük hâkimdir. Dolayısıyla kendilerine hızlı ve fazlaca üye bulmaktadırlar. “Bu üyeler, hakikaten çok geçmeden insan oluyorlar: Serbestliğe âşık, maddi kuvvete âşık, artık hiçbir milletle bağı olmayan, bütün bağları koparan, çevrelerini yükselten, soğuk bir küçümsemeyle seyreden, serbestliğin büyük varanı Amerika’ya hayran, insan yapan Protestanlığa tapan, serbest fikirli insanlar (!) oluyorlar” (Tek, 2024).

Romanda cemiyetin gençleri nasıl kendi yollarına fedai olarak kullandığı Nesime karakteri üzerinden verilmektedir. Nesime, Amerika’ya gitme hayali kuran bir Türk genç kızıdır. Mr. Cox’a sunulduğunda bu hayalinin gerçekleşeceğini düşünmektedir. Ancak işler istediği gibi gitmez. Bu esnada J.C. Cemiyeti, cemiyete hizmeti karşılığında hayalini gerçekleştirmeyi vaat eder. “Tahsilden sonra cemiyete hizmet! Belirli bir süre, mesela beş sene, üç sene için herhangi bir işi kabul edeceksiniz ve ücret karşılığında, cemiyetin her emrini yerine getireceksiniz. Nereye gönderirse gideceksiniz...” (Tek, 2024). Nesime, babasının şeyh olmasından kaynaklı olarak karar vermekte güçlük çeker. Ancak nihayetinde cemiyete hizmet etmeyi kabul ederek Amerika’ya doğru yol alır.

Eserde Hürriyet Cemiyeti’nden de bahsedilmektedir. Devletin karışıklık içerisinde olduğu bir dönemde kendini var eden bu cemiyet, azınlıklara hâkimiyet istemektedir. “Cemile Hanım, azınlıklara da hâkimiyet isteyen bir cemiyete dâhil oldu memleketin hâkim çoğunluğuna karşı, azınlıkları birleştirme fikriyle hepsinin durumunu aynılaştıran bu ‘Hürriyet’ cemiyeti, bir de gazete kurdu. O devrin politik anarşisi içinde yegâne prensibi taraftarlığı malum gazete *Hürriyet* oldu” (Tek, 2024). Bu cemiyet, okul yerine gazeteler üzerinden faaliyetlerini sürdürmektedir. Cemiyetin basına yönelmesi oldukça bilinçlidir. Bu bağlamda Hürriyet Cemiyeti, *Pervaneler* romanında basın organları aracılığıyla toplumun geniş kesimine ulaşmayı hedeflemektedir.

1.5. Zararlı Cemiyetler İçin Çalışan Kişiler: Gölgedeki Aktörler

Pervaneler romanında zararlı cemiyetler ve yabancı okulların faaliyetlerinin yalnızca bir grup eğitimcinin ya da siyasi figürün varlık göstermesiyle olmadığı, aksine toplumun farklı kesimlerinden bireylerin desteğiyle güçlenen yapılar olduğu pek çok noktada belirtilmektedir. Yabancı devletlerin çıkarlarını gözeten cemiyetler pek çok faaliyetini roman içerisinde idealize edilerek gösterilen kişiler üzerinden yürütmektedir.

Pervaneler romanında öncelikle okullara fon sağlayan ve Protestan öğretisinin hamilerinden biri olarak öne çıkan bir isimden bahsedilmektedir. “Mr. Cox, Amerika mekteplerinin, J.C’ın ve daha birkaç Protestan cemiyetinin hamilerindendi. Muazzam servetiyle bütün Protestan cemiyetinin hamilerindendi. Muazzam servetiyle bütün Protestan hayır cemiyetlerine yardım eder; dünyanın her tarafından yüzlerce genci okutur ve himaye ederdi. İstedikini zengin etmeye muhtedir bir ‘adamdı!’” (Tek, 2024) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Mr. Cox, cemiyetin finans ve güç ilişkileri arasındaki bağlantıyı sağlayan kişi olarak okuyucuya sunulmaktadır. Cox gibi şahısların, zararlı cemiyetler için yalnızca bağış yapan kişiler olarak görülmemesi gerekmektedir. O, oluşturulmak istenen ideolojik mühendisliğin finansal mimarıdır. Sağlanan finans aracılığıyla genç dimağlar üzerinde nüfuz kurulmaya çalışılmaktadır. Byzance College’da okuyan gençlerin Amerika’ya gidebilmeleri için Mr. Cox’a sunulması gerekmektedir. Leman ve Nesime de Mr. Cox’ sunulma hevesi içerisindeyler. Böylece Amerika’ya gidebilmemin yolu açılacaktır.

Mr. Cox’un finansal gücünün yanında, öğrencileri gençliği ve güzelliği ile etkileyen Miss Jones’tan da bahsedilmektedir. O, cemiyet içerisinde ideal bir figür olarak yaratılmakta ve bu nitelikler üzerinden etki oluşturulmak istenmektedir. Miss Jones, “Gençti, güzeldi. Onun hayatı hakkında, mektepte binbir efsane söyleniyor, her gün çeşitlenen birçok romana kahramanlık ediyordu. Sadece fakir olduğu ve Hristiyanlığı sevdiği için bu cemiyete girerek güzelliğini ve gençliğini Protestanlık propagandasına adayabileceği hiç kimsenin aklına gelmemişti” (Tek, 2024). Miss Jones, Amerikan kültürünün ve Protestan inancının bir taşıyıcısı konumundadır. Jones, Mr. Cox’un Amerika’ya götürmeye kabul etmeyeceği öğrenciler için cemiyeti alternatif olarak sunmaktadır. Böylece, cemiyet için yeni fedailer toplanmaktadır.

Romanda Türk olmasına rağmen cemiyet için çalışan kişilerden de bahsedilmektedir. Bunlardan biri de Byzance College’ın eski öğrencilerinden Cemile’dir. “Denebilir ki Amerika taraftarlığına, Amerika misyonerlerinden çok, bu şişman hanım çalışmış ve bütün muazzam müesseselerden çok da bu küçük oda sahne olmuştur” (Tek, 2024). *Pervaneler* romanında yer alan pek çok karakter var oldukları siyasi ve toplumsal dönüşümün etkisiyle farklı yönelimler sergilemişlerdir. Cemile Hanım bu bağlamda kişisel hırsları ve dönemin politik atmosferinden faydalanma çabasıyla yabancı okullar ve zararlı cemiyetler ekseninde çalışmış bir Türk evladı olarak öne çıkmaktadır. Romanda meşrutiyetin ilanı sadece siyasi bir dönüm noktası olarak algılanmaz. Bu olay aynı za-

manda kişilerin toplumsal konumlarını da yeniden belirleyebildikleri bir fırsat dönemi olarak tasvir etmektedir.

Ve orada Meşrutiyet'in ilk zamanlarının politik kargaşasını içinde kendini yükseltmek için bir basamak aradı o zaman Türklerin hâkimiyeti cömertliği ve israfı ile ilan ettikleri 'uhuvvet' ve 'müsavat' gibi batıl inançlar arasında Cemile Hanım azınlıklara da hâkimiyet isteyen bir cemiyete dâhil oldu (Tek, 2024).

Cemile Hanım karakteri, kişisel hırsların siyasi kargaşayla birleştiğinde nasıl güçlü bir ideolojik araç haline gelebileceğini gösteren bir örnektir. Ancak Amerika'nın çıkarları için bu denli çalışıyor olması onun sadece bir ideolojik akımın temsilcisi olmadığını, aynı zamanda bu akımın Türkiye'de kök salmasını sağlayan aktörlerden biri olduğunu da göstermektedir.

Sonuç

Türk edebiyatı, yalnızca bireysel mefhumların değil; aynı zamanda tarihsel gerçekliklerin ve toplumsal meselelerin de anlatıcısıdır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan süreçte edebî metinleri toplumsal değişimlerin ve çözümlerin izlerinin bulunduğu, bu nedenle de millî hafızayı diri tutan eserler olarak görmek gerekmektedir. Türk romanı ise bu bağlamda, tarihsel olayları ve meseleleri kimi zaman geri planda vermiş kimi zaman ise anlatının önüne geçirerek toplumsal uyanışın ve millî kimlik inşasının sağlanması için ideolojik bir düzleme dönüşmüştür. Türk romanını besleyen pek çok kriz evresi mevcuttur. Yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin yoğunlaştığı dönemler de bu evrelerden biridir. *Pervaneler* ve *Küçük Ağa* gibi romanlar bu evreni örnekleyen eserler arasındadır. Bu çalışmada, söz konusu romanlar üzerinden Türk toplumunun birliğinin zedelediği durumlar ve bu zedelenmeye sebep olan gelişmeler incelenmiştir. *Pervaneler* romanında toplumun kendi içerisinde yaşadığı kırılmalar ve bu kırılmaların sebeplerine örtülü şekilde değinilmektedir. Zamanla yeniden kurulan toplumsal düzlemde rol oynamak isteyen aktörlerin, örgütsel bir şekilde nasıl hareket ettiği romanla birlikte gözler önüne serilmektedir.

Yabancı okulların varlığı, masumane ve dostane bir faaliyet değil; gençlerin zihin dünyalarını hedefleyen, Türk millî mefkûresini aşındıran ve toplum dinamiğini etkileyen stratejik müdahale olarak ortaya konmaktadır. Yabancı okulları besleyen ve destekleyenler ise bazı cemiyetlerdir. Okulların gölgesinde faaliyet gösteren zararlı cemiyetler, okullar ve basın gibi yollarla gençlere ulaşarak özellikle Türk toplumunda azınlık olarak kabul edilen kesimler üzerindeki toplumsal ayrışmayı derinleştirme amacı gütmektedir. Bu bağlamda roman üzerinden tespit edilen en önemli bulgu, millî kimliğin sadece siyasi olarak ve savaş yoluyla yok edilmeye çalışılmadığı yönündedir. Cemiyetlerin yanı sıra, bu cemiyetler adına faaliyet gösteren bireyler de *Pervaneler* romanında kendisine

yer bulmaktadır. Bu figürler, sadece yabancı değil Türk bireylerden de oluşmaktadır. Bu yönüyle yabancı ülkelerin ideolojik sızmalarının ne denli değişken olduğu gözler önüne serilmektedir.

Küçük Ağa romanında ise; Anadolu topraklarının içeriden örgütlenen bölücü unsurlar nedeniyle maruz kaldığı tehditler ortaya konulmuştur. Romanda azınlıkların oluşturduğu çeteler ve bu çetelerin ülke toprakları üzerindeki bölücülük faaliyetlerine değinilmiştir. Bu çeteler halkın güvenini, birliğini ve beraberliğini hedef alan eylemler yürütmekte, millî birlik inancını sekteye uğratmak için çalışmakta, gizli toplantılarla örgütlenmektedir. *Küçük Ağa* romanı Millî Mücadele döneminde var olan savaşın sadece cephede verilmediğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Cephenin gerisindeki mücadeleyi dile getiren bu anlatı evreninde iç tehdit unsurları kurgulanmıştır. Romanın merkezinde yer alan Küçük Ağa ve Çolak Salih karakterlerinin geçirdikleri dönüşüm, vicdani olarak gerçekleşen bireysel uyanışın, kolektif bir direnişe sebep olması nedeniyle anlamlıdır.

Çalışmada yer alan her iki roman yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin kimi zaman dış kimi zaman ise iç destekli olduğunu göstermektedir. Otorite boşluğundan yararlanarak içeriden beslenen düşman kuvvetler, bölücülüğünü cephede silahla, cephe gerisinde ise cemiyetler, okullar, şahıslar, azınlıklar ve çeteler aracılığıyla yapmaktadır. Sonuç olarak bu romanlar, edebiyatın toplumsal hafızayı diri tutan, meseleleri teşhis eden ve onu dile getiren bir alan olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Aksu, A. (2020). Türk eğitim tarihinde azınlık ve yabancı okulları. içinde M. Gündüz (Ed.), *Kronolojik ve tematik Türk eğitim tarihi*, (s. 195-227). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2007*. Pegem Akademi.
- Alper, F. (2020). *Tarık Buğra (1918-1994)*. TDV İslâm Ansiklopedisi (s. 215-217). İstanbul.
- Buğra, T. (2013). *Küçük ağa*. İletişim Yayınları.
- Ertan, T. F. (2011). *Başlangıçtan günümüze Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. Siyasal Kitabevi.
- Hobsbawm, E. (2008). *Küreselleşme, demokrasi ve terörizm* (O. Akınhay, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Kocabaşoğlu, U. (2023). *Anadolu'daki Amerika*. İmge Yayınevi.
- Kılıç, S. (2020). Cumhuriyet döneminde yabancı okullar (1923-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21(62), 259-280.
- Okur, M. (2002, Mayıs-Kasım). Millî mücadele döneminde Fener Rum Patrikhanesi'nin ve metropolitlerin Pontus Rum devleti kurulmasına yönelik girişimleri. *Atatürk Yolu*, (29-30), 101-116.
- Özkaya, Y. (2011). *İstiklal Harbinde yararlı ve zararlı cemiyetler*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Soğukömeroğulları, M. (2025, 2 Nisan). *Müfide Ferit Tek*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tek-mufide-ferit>

- Şen, H. (2021). *PKK terör ve ideoloji*. Yeditepe Yayınevi.
- Tek, M. F. (2024). *Pervaneler*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Topaloğlu, Y. (2011). Pervaneler romanının yapısı ve anlamı üzerine. *Electronic Turkish Studies*, 6(3), 1211-1218.
- Wilson, H. E. ve Başgöz, İ. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti'nde millî eğitim ve Atatürk*. Dost Kitabevi.
- Yılmaz, A. Y. (2020). Milli mücadele döneminde cemiyetlerden bazıları ve kuruluş nedenleri. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(6), 3257-3272.

Extended Abstract

Turkish literature serves not only as a reflection of individual notions but also as a narrator of historical realities and social issues. Throughout the period extending from the Tanzimat to the Republican, literary texts should be regarded as works that bear the traces of social transformations and disintegrations, thereby contributing to the preservation of national memory. In this context, the Turkish novel has at times positioned historical events and issues in the background while at other times bringing them to the forefront, thus transforming the narrative into an ideological platform aimed at fostering social awakening and constructing national identity. Numerous periods of crisis have shaped and nourished the Turkish novel, among which are the times marked by intensified destructive and divisive activities.

The current study examines the destructive and divisive activities targeting Turkish society through different literary representations in Tarık Buğra's *Küçük Ağa* and Müfide Ferit Tek's *Pervaneler*. In the analysis of *Küçük Ağa*, the novel is evaluated within the framework of bandits/outlaws and secret societies, shedding light on how the social fragmentation and disintegration experienced in Anatolia during the Turkish War of Independence are reflected in the fictional world. In *Pervaneler*, on the other hand, foreign schools, the societies that support these institutions, and the individuals who carry out activities on behalf of these societies are scrutinized. In this sense, the study draws attention to the erosion of cultural identity among Turkish youth through education and analyzes how thoughts that contradict national values—as well as admiration for America—are imposed on young minds through these actors.

The presence of foreign schools is not portrayed as an innocent or friendly initiative but rather as a strategic intervention targeting the mental world of youth, undermining the Turkish national ideal, and influencing the dynamics of society. These schools are supported and sustained by specific organizations. Operating under the guise of education, these harmful societies aim to reach young people through institutions such as schools and the press to deepen social divisions, particularly among minority groups within Turkish society. In this respect, the most significant finding derived from the novel *Pervaneler* is that the attempt to undermine national identity was not limited to poli-

tical or military means but also culturally and ideologically. In addition to the societies themselves, individuals acting on their behalf also appear in the novel. These figures are not only foreigners but also include Turkish individuals, revealing the multifaceted and variable nature of ideological infiltration by foreign powers.

In Küçük Ağa, the threats posed by internally organized divisive forces within Anatolia are depicted. The novel addresses the activities of gangs formed by minority groups and their efforts to divide the nation. These gangs carry out actions that target public trust, unity, and solidarity; they aim to undermine the belief in national cohesion and organize through secret meetings. Küçük Ağa is of particular importance in demonstrating that the struggle during the War of Independence was not limited to the battlefield. Within its narrative universe, the novel constructs the internal threats operating behind the front lines. The transformation of the central characters, Küçük Ağa and Çolak Salih, is significant, as it illustrates how an individual awakening driven by conscience can lead to collective resistance.

Both novels examined in this study illustrate that destructive and divisive activities are externally and internally supported. Exploiting the power vacuum, enemy forces carry out their separatist agendas not only through armed conflict on the frontlines but also behind the lines—via organizations, schools, individuals, minority groups, and armed gangs. Ultimately, these novels demonstrate that literature functions as a medium that preserves collective memory, identifies societal issues, and gives voice to them.

